

וּכְלָב לֹא נִשְׂאוּ כְלוּם. (16)

כלומר: מאחר שיהושע וכלב לא נשאו כלום, ולתאנה ולרימון הרי די בשני אנשים, בהכרח ששמונה איש נשאו את האשכול, ואי אתה מוצא שמונה אנשים נושאים את האשכול, אלא באופן זה. (17)

ומאחר ששמונה אנשים נשאו את האשכול, נמצאת מחשב את כובדו של האשכול:

הרי משא כל אחד כשהוא מסתייע מחבירו הוא מאה ועשרים סאה, ומאחר שהוצרכו שמונה אנשים לשאתו, הרי שהיה כובדו של האשכול: תשע מאות וששים סאה.

ומפרשת הגמרא שני טעמים לאי נשיאת יהושע וכלב:

אי בעית אימא לכן לא נשאו יהושע וכלב כלום: **משום דחשיבי** [חשובים היו], וכיבדו אותם האחרים שלא לשאת.

ואי בעית אימא: לא היו רוצים לשאת, משום שלא היו באותה עצה של שאר המרגלים, שהם נתכוונו להביא אשכול משונה כל כך, כדי לומר: כשם שפירותיה משונים, כך יושביה משונים וגבורים וגבוהים.

כאן שבה הגמרא למחלוקתם של רבי יהודה ורבי אלעזר ורבי שמעון, שנחלקו בגובהם של מי הירדן, אם היו גבוהים יב מיל בלבד, או שהיו גבוהים יותר משלש מאות מיל.

פליגי בה, נחלקו בביאור מחלוקתם: **רבי אמר** ורבי יצחק נפחא.

חד מן האמוראים הנזכרים אמר, שבכך נחלקו התנאים:

לדברי רבי יהודה — הסובר: לא גבהו המים אלא יב מיל —

כחנייתן של בני ישראל שהיו חונים כתיבה טז-ב יב מיל אורך על יב מיל רוחב, כך עברו את הירדן.

ואילו **לדברי רבי אלעזר ברבי שמעון** — הסובר: יותר משלש מאות מיל גבהו המים — **בזה אחר זה עברו בני ישראל** את הירדן. (1)

וחד מן האמוראים אמר בביאור מחלוקת התנאים:

בין מר רבי יהודה ובין מר רבי אלעזר ברבי שמעון כחנייתן עברו בני ישראל; אלא שבכך נחלקו:

איש נשאו את האשכול, שוב אין אנו צריכים לדרשה, ובהכרח נשאו אותם כפי שביארה הגמרא.

1. א. הוקשה לרש"י, והרי רבי אלעזר ברבי שמעון הקשה קושיא אחרת על דברי יהודה: "לדבריך אדם קל או מים קלים, הוי אומר: מים קלים, אם כן באים מים ושוטפים אותם!?" וכתב רש"י: "דאי כחנייתן עברו, משום קולא

16. ראה מה שהביא כאן ב"הערות" משם החת"ם סופר טעם מחודש למה לא נשאו כלום, אף שציוה אותם משה "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ"; ובמה שהעיר על זה ב"הערות" שם.

17. ראה תוספת ביאור ברש"י, למה הוצרכה הגמרא לדרוש את הפסוק: "וישאוהו במוט בשנים", שהרי מאחר שאנו מניחים ששמונה

ומר רבי אלעזר ברבי שמעון סבר: מים קלים
מן האדם, כלומר: המים קלים במרוצתם
הרבה יותר מן האדם, עד שבזמן שהאדם

מר רבי יהודה סבר: אדם קל לרוץ כמו
המים, ובזמן שאדם עובר יב מיל, גם המים
עולים יב מיל. (2)

וצריך ביאור:

א. למה לא פירשו כפשוטו, שהרי מצינו
בגמרא סוכה ז ב: ד"גברא באמתא [מרובעת,
כדמוכח שם] יתיב", נמצא, שאורך מחנה של
ששים ריבוא, הוא שש מאות אלף אמה שהם
שלוש מאות מיל, הוסף עליהם מה שהמים
קלים, שהוא דבר שאי אפשר לתת לו קיצבה,
וזה הוא שאמר "יותר משלש מאות מיל"!?
וראה בלשון רש"י שכתב: "שעברו איש אחר
איש".

ב. שיעור ששים ריבוא שאמרו התוספות
צריך ביאור, שהרי בספר במדבר (כו ב ואילך),
מבואר שהיה מספר בני ישראל שנמנו בערבות
מואב שעל ירדן ירחו: שש מאות ואחד אלף,
וכל זה הגברים לבד, ואף הם מבין עשרים שנה
ומעלה, וגם אינו כולל את כל שבט לוי
[וב"עבודת דוד" נשאר בצ"ע]!?

ג. לפי חשבון שש מאות אלף איש לחצי מיל
מרובע — תמצא 1.3 אמה רבועים [פחות מעט]
לכל אדם; וכאשר תעמיד בזה אחר זה עשרות
אנשים העומדים זה ליד זה, וכפי שכתבו
התוספות, תמצא לאורך המחנה 78,000 אמה
בלבד [60,000 כפול 1.3], ואילו שלש מאות מיל
הם 600,000 אמה!?

2. כתבו התוספות: "נראה דהכי פירושו: אף על
פי שהדבר ידוע שמים קלים, היינו דוקא כשהן
יורדין כדי דרך מרוצתן, אבל כשהיו נגדשין
ועוליין, שיעור קלות מים ושיעור קלות אדם
שוה".

ומכאן סתירה לכאורה למה שנכתב לעיל
בעמוד א בהערה 5 אות ד, שכונת רבי יהודה
היתה, שעלו המים כד מיל, יב מיל כנגד רוחב

דמים מאדם לא נגבהין כל כך", ולפי זה אין אנו
יודעים לפי איזה חשבון אמר שהם שלש מאות
מיל, שהרי אין זה תלוי באורך המחנה בלבד
אלא גם בקלות המים, ואין אנו יודעים בכמה
קלים המים מן האדם".

ב. והתוספות בד"ה בזה כתבו: "אם כן אמאי
תלי ליה רבי אלעזר בקלות המים, והלא אינה
תלויה אלא בעיכוב העברתם"?!
"ויש לומר, דבתרתי פליגי: על מה שמשוה
קלות האדם לקלות המים, אמר: זה אינו,
שאפילו אם היו עוברים דרך חנייתן היו המים
נגדשין יותר מי"ב מיל, ועוד שבזה אחר זה
עברו".

ג. והוסיפו התוספות: "ועל זה תמיה רבי: אם
בזה אחר זה עברו, מה קצבה שייך דקאמר
"שלש מאות"?! שלפי חשבון גודל המים
[שהוא שלש מאות מיל, בהכרח ש]היו עוברים
ברוחב חצי מיל, [וכפי שחישבו התוספות, שיב
מיל על יב מיל שוה לאורך 288 מיל על מחצית
המיל], והא מנא ליה שכך עברו!?

ותירצו: "דלרבי אלעזר ברבי שמעון, לא
עברו כלל דרך חנייתן [כלומר: בריוח בין זה
לזה כדרך חנייה], שהרי בשעת חנייתן היו
מפוזרים, מפני שהיו נוטים אהליהם זה רחוק
מזה כדרך חניית שיירות, [ולכן התפרסו על
שטח כה גדול של יב מיל על יב מיל], אבל
כשעברו נמשכין זה אצל זה [כלומר:
מצטמצמים], ושמא לא היה כל ישראל כי אם
ברוחב חצי מיל על חצי מיל, וכשעברו זה אחר
זה כדרך בני אדם העוברים דרך שביל אחד
בעשרה בני אדם זה אצל זה, יכול להיות
בשיעור [על פי הגהת הרש"ש] ששים ריבוא,
ששוהין בהעברתן כל כך".

אשר שלח משה לתור את הארץ, ויקרא משה להושע בן נון יהושע".

"שלח לך אנשים": אמר ריש לקיש: כך אמר לו הקב"ה למשה: שלח לך מדעתך, כלומר: אני איני מצוה אותך, אלא ישראל הם שאמרו לך לשלוח מרגלים, ואני איני מעכב.

ומנין שלא ציוה לו הקב"ה לשלוח, שהרי: כלום יש אדם בורר חלק רע לעצמו, כלומר: אם תאמר שהקב"ה ציוה אותו, כלום היה אומר לו לעשות דבר שסופו לבוא לידי תקלה?!?

והיינו דכתיב: "וויטב בעיני הדבר [לשלוח את המרגלים]", ואמר ריש לקיש: בעיני בלבד הוטב לשולחם, ולא בעיניו של מקום.⁽³⁾

כתיב: "ותאמרו, נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ":

אמר רבי חייא בר אבא: מרגלים כלומר: אותם שביקשו לשלוח מרגלים, לא נתכוונו מלכתחילה אלא לבושתה של ארץ ישראל; שהרי:

כתיב הכא בשאילת בני ישראל לשלוח מרגלים: "ויחפרו לנו את הארץ",⁽⁴⁾ וכתיב

עובר יב מיל, נגדשים המים יותר משלש מאות מיל.

אגב שנזכרו המרגלים, מבארת הגמרא את פרשת המרגלים:

"ותקרבון אלי כולכם, ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ, וישיבו אותנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן. וייטב בעיני הדבר, ואקח מכם שנים עשר אנשים, איש אחד, איש אחד לשבט", [דברים א כב].

וכתיב [במדבר יג]: וידבר ה' אל משה לאמר. שלח לך אנשים, ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל, איש אחד, איש אחד, ממטה אבותיו תשלחו, כל נשיא בהם. וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה', כולם אנשים ראשי בני ישראל המה. ואלה שמותם, למטה ראובן שמוע בן זכור. למטה שמעון, שפט בן חורי. למטה יהודה, כלב בן יפונה. למטה יששכר, יגאל בן יוסף. למטה אפרים, הושע בן נון. למטה בנימין, פלטי בן רפוא. למטה זבולון, גדיאל בן סודי. למטה יוסף למטה מנשה, גדי בן סוסי. למטה דן, עמיאל בן גמלי. למטה אשר, סתור בן מיכאל. למטה נפתלי, נחבי בן ופטי. למטה גד, גואל בן מכי. אלה שמות האנשים

כשאר מים הזורמים, ויש לומר שמהירותם שוה למהירות המים הנגדשים.

3. ראה אריכות בזה בתוספות הרא"ש ובתוספות שאנץ כאן.

4. פירש מהרש"א שדרש כן מלשון הכתוב "ויחפרו", ולא אמר כמו בפרשת שלח "ויתורו".

המחנה, ויב מיל כנגד אורך המחנה; שהרי יב מיל גבהו המים משום רוחב המחנה, היינו כדי שהמים יפנו שטח של יב מיל, ואם המים כשהם נגדשים, מהירותם איטית מהמים הזורמים, אם כן לא גבהו המים יב מיל כנגד הרוחב, שהרי לא היה הרוחב אלא יב מיל בלבד; ויש לומר: שגם מים הזורמים שנקטעו ממוצאם, אינם מהירים

התם [ישעיה כד כג]: "וחפרה [לשון בושה] הלבנה ובושה החמה".

כתיב: "ואלה שמותם [של המרגלים]: למטה ראובן שמוע בן זכור", ולמה הוצרך לומר: "ואלה שמותם", והרי נאמר בסוף הפרשה: "אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ"!?

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ולכך אמר הכתוב: "ואלה שמותם", כדי שתדייק בשמותיהם.⁽⁵⁾

ואנו לא עלה בידינו לדרוש ולפרש אלא את אחד מהם, והוא: "סתור בן מיכאל".

סתור: שפתר דבריו של הקדוש ברוך הוא, כלומר: הכחיש ועשה את שונאו של הקב"ה [לשון "סגי נהור"] בדאי; כלומר: שהבטיח הקב"ה לישראל ארץ טובה, והיא אינה כזו.

מיכאל: שעשה שונאו של הקב"ה [לשון: "סגי נהור"] מד [חלש], וכמבואר לקמן [לה א] שהיו אומרים: אפילו בעל הבית [אדון העולם] אינו יכול להוציא כליו מארץ ישראל, "כי חזק הוא ממנו".

אמר רבי יוחנן, אף אנו נדרוש ונאמר מה הוא "נחבי בן ופסי":

"נחבי": שהחביא דבריו של הקדוש ברוך הוא ולא אמרן כמות שהן.

"ופסי": שפיסע דילג על מדותיו⁽⁶⁾ של הקדוש ברוך הוא, ולא אמר את דברי ה' כמות שהן.

המשך פרשת המרגלים: "וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען, ויאמר אליהם עלו זה בנגב ועליתם את ההר".

"ויעלו ויתורו את הארץ, ממדבר צין עד רחוב לבוא חמת. ויעלו בנגב ויבוא עד חברון, ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק, וחברון, שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים".

"ויעלו בנגב ויבא עד חברון": "ויבאו" מבעי ליה לומר, שהרי הרבה היו!?

אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים, וחלך ונשתטח על קברי אבות אשר בחברון.

וכך אמר להן כלב לאבות: אבותי, בקשו עלי רחמים, שאנצל מעצת מרגלים.

ולמה הלך כלב לבדו ולא הלך עמו יהושע, כי: יהושע, כבר ביקש משה עליו רחמים, שנאמר: "ויקרא משה להושע בן נון יהושע", לומר: "יה יושיעך מעצת מרגלים".⁽⁷⁾

והיינו דכתיב [במדבר יד כד]: "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו, והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישה".⁽⁸⁾

7. ואם תאמר: למה ביקש רק עליו, לא על אחרים, ראה בזה ב"קרן אורה" וב"הערות".

8. ואם תאמר: והרי בחברון נאמר [יהושע טו

5. נתבאר על פי מהרש"א; וראה אריכות במסורת זו ב"קרן אורה".

6. נראה לפי פירושו של רש"י, שצריך לומר: "דבריו".

אחימן בנה את העיר ענת.

ששי בנה את העיר אלש.

תלמי בנה את העיר תלבוש.

"ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק":
שמעניקין חמה בקומתן, מרוב גובה קומתן,
דומה שצוארן עולה ונוקב בחלון הרקיע. (11)

כתיב: "והברון שבע שנים נבנתה לפני
צוען מצרים":

[מאי "נבנתה"? אילימא שנבנתה ממש
שבע שנים קודם לצוען אשר במצרים! ?]

אפשר אדם בונה בית לבנו קמן, קודם לבנו
גדול! ?

דהרי כתיב: "ובני חם כוש ומצרים ופוט
וכנען", ואי אפשר שיבנה חם את חברון
שבארצו של כנען, קודם לצוען שבארצו של
מצרים! ?

וארץ זו חברון היא, וכמו שנאמר ביהושע
[יהושע יד ג]: "ויברכהו יהושע, ויתן את
חברון לכלב בן יפונה לנחלה. על כן היתה
חברון לכלב בן יפונה הקנזי לנחלה עד היום
הזה יען אשר מילא אחרי ה' אלהי ישראל",
וממאמר הכתוב "אשר בא שמה" למדנו
שכלב הוא זה שבא לחברון.

כתיב: "ושם אחימן ששי ותלמי ילידי
הענק", ומפרשת הגמרא את שמותיהם:

"אחימן": מיומן שבאחיו, הגיבור שבאחיו,
כשם שהימן חשובה מן השמאל.

"ששי" הוא לשון [איכה ג] "פחד ופחת היה
לנו השאת והשבר": (9) שמשים את הארץ
— על ידי פסיעותיו הכבדות — כשחיתות,
שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו,
וניכר בארץ כגומא וכשחת.

"תלמי": שמשים את הארץ — על ידי
פסיעותיו הכבדות — תלמים תלמים, כתלם
המחרישה שמעלה העפר ומעמיק בארץ.

דבר אחר: (10)

10. כתב רש"י ביומא י ב: "דבר אחר לא
גרסינן", ובפשוטו מחק רש"י רק את התיבות
"דבר אחר"; ויש מי שאומר, כי ממה שלא פירש
רש"י כאן וביומא על מימרא זו כלום, נראה
שלא גרס את כל הענין, וראה ב"הערות".

11. נתבאר על פי רש"י ביומא י א, וכאן כתב:
"מרוב גובה קומתן, דומין כאילו צוארן נוקב
ועונק בנקב שהחמה יוצאת בו"; ובפשוטו,
הפירוש הוא, שנראה כאילו החמה היא ענק
לגרגרותיהם, [ראה משלי א ט].

[ד]: ויורש משם [מחברון] כלב את שלושה בני
הענק את ששי ואת אחימן ואת תלמי ילידי
הענק", ואילו על הארץ אשר הבטיח אותה ה'
ליהושע, נאמר: "והביאותיו אל הארץ אשר בא
שמה וזרעו יורישה", ובהכרח שאינה חברון,
כי את חברון הוריש יהושע בעצמו! ?
וראה מה שכתב ב"טעמא דקרא" על הפסוק
"ועבדי כלב".

9. נתבאר על פי רש"י ביומא י א, ראה שם,
וראה רש"י כאן.
ובתוספות שאנן פירש: "לשון עמודי שיש
שהם כבדים ומקום מעמדם ניכר".

אלא שהיתה מבונה⁽¹²⁾ כלומר: מיושבת בפירות על אחד משבעה בצוען [פי שבע].

ומכאן אתה למד לשבחה של ארץ ישראל; שהרי:

ואין לך אדמת טרשים — שאינה עושה פירות כל כך, כמו ארץ לחה — בכל ארץ ישראל יתר מחברון, ותדע לך שכן הוא, דקברי בה שיכבי [קוברים בה מתים], ומשום שחברון הכי פחות ראויה לפירות מכל ארץ ישראל.

ואין לך מעולה בכל הארצות יתר מארץ מצרים, שנאמר [בראשית יג י]: "כגן ה' כארץ מצרים", כלומר: כגן ה' כן היא ארץ מצרים.⁽¹³⁾

ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יתר מצוען, דכתיב [ישעיה ל ד]: "כי היו בצוען שריו [שריו של מלך ישראל היו בצוען, בשליחות לפרעה מלך מצרים]", הרי שהיה יושב פרעה בצוען, ומסתמא היה יושב במקום המעולה ביותר.⁽¹⁴⁾

ואפילו הכי חברון מבונה אחד משבעה בצוען.

ומקשינן וכי אטו חברון טרשים הוי?

והא כתיב: "ויהי מקץ ארבעים שנה, ויאמר אבשלום אל המלך, אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון. כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר. אם ישוב

ישיבני ה' ירושלים ועבדתי את ה'. ויאמר לו המלך, לך בשלום, ויקם וילך חברונה".

ואמר רב אויא ואיתימא רבה בר בר חנן, לבאר את מה שאמר אבשלום "אשר נדרתי לה' בחברון", ושוב אמר: "נדר נדר עבדך בשבתי בגשור":

שהלך אבשלום לחברון כדי להביא כבשים לעולה לשלם את נדרו אשר נדר בגשור, וכמאמר הכתוב: "ויקם וילך חברונה", ופירוש הכתוב הוא: "אלכה נא בחברון ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' [בגשור]"; ולכך הלך לחברון, משום דאמר מר:

אילים מביאים ממואב, וכבשים מביאים מחברון, מפני שטובים הם.

הרי מבואר שחברון ארץ מרעה היא, ולכן כבשים שלה שמנים וטובים!?

ומשינן: מינה, כלומר: מקושייתך אתה מסייעני שארץ טרשים היתה, ולא היתה חשובה ליזרע כשאר הארץ!

כי אידי דקלישא ארעא [מתוך שאדמתה קלושה ומועטת], ומתוך כך לא היו חורשים וזורעים בה תבואה למאכל אדם.

לכן עבדה רעיא ושמן קניינא, [מצמחת ומעלה עשבים למאכל הצאן, ומקנה הצאן שמן], שכן דרך הצאן להשביח בארץ יבשה וטרשים, יותר מארץ לחה.

13. על פי רש"י במדבר טו טו, והוא כמו [מלכים א כב ד]: "כמוני כמוך כעמי כעמך".

14. הקשה המהרש"א: והרי דוד מלך בחברון

12. לשון "ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדת, בא נא אל שפחתי אולי איבנה ממנה", רש"י.

פניהם, לפני כל קהל עדת בני ישראל. ויהושע בן נון, וכלב בן יפונה, מן התרים את הארץ, קרעו בגדיהם. ויאמרו, אל כל עדת בני ישראל לאמר, הארץ אשר עברנו בה לתור אותה, טובה הארץ מאד מאד.”

כתיב: **”וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן”**: והרי לה-א די לו שהיה אומר: **”וישובו ויבואו”**, **”וילכו”** למה לי?!?

אמר פירש רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: תיבת **”וילכו”** נדרשת על ההליכה לרגל, ולא על ההליכה כדי לשוב —

ומקיש הכתוב שאמר — ”וילכו ויבואו” — הליכה של המרגלים כדי לרגל, לביאה של המרגלים, מה ביאה של המרגלים מן הריגול היתה בעצה רעה, אף הליכה של המרגלים לרגל היתה בעצה רעה, שמתחילה נתכוונו להוציא דיבת הארץ רעה.

כתיב מחד גיסא: **”ויספרו לו ויאמרו לו, באנו אל הארץ אשר שלחתנו, וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה”**, הרי שדיברו בשבחה של הארץ, ואילו בתריה כתיב: **”אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד”**, הרי שבאו לדבר בגנותה של הארץ!?

פימין⁽¹⁾ למימרות של רבי מאיר במסכת זו: א. אמת; ב. לכדו; ג. לזיה.

כתיב בהמשך פרשת המרגלים: **”וישובו מתור הארץ, מקץ ארבעים יום. וילכו ויבואו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל אל מדבר פארן קדשה, וישיבו אותם דבר ואת כל העדה, ויראום את פרי הארץ. ויספרו לו ויאמרו, באנו אל הארץ אשר שלחתנו, וגם זבת חלב ודבש היא, וזה פריה. אפס כי עז העם היושב בארץ, והערים בצורות גדולות מאד, וגם ילידי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב, והחתי והיבوسی והאמורי יושב בהר, והכנעני יושב על הים, ועל יד הירדן”**.

”ויהס כלב את העם אל משה, ויאמר, עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה. והאנשים אשר עלו עמו אמרו, לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו. ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה, אל בני ישראל לאמר, הארץ אשר עברנו בה לתור אותה, ארץ אוכלת יושביה היא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ושם ראינו, את הנפלים, בני ענק מן הנפילים, ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם. ותשא כל העדה ויתנו את קולם, ויבכו העם בלילה ההוא. וילנו על משה ועל אהרן, כל בני ישראל, ויאמרו אליהם כל העדה, לו מתנו בארץ מצרים, או, במדבר הזה לו מתנו. ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב, נשינו וטפינו יהיה לבו, הלוא טוב לנו שוב מצרימה. ויאמרו איש אל אחיו, נתנה ראש ונשובה מצרימה. ויפול משה ואהרן על

1. כן פירשו והגיהו הרבה מפרשים, ראה ב”הגהות וחידושים”; ואחת המימרות היא כאן, והשניה לקמן מב ב, והשלישית לקמן מו ב,

שבע שנים, וכמו שמבואר בשמואל ב פרק ב, והיא היתה האדמה הגרועה שבארץ ישראל! ? וראה מה שיישב שם.